

חתיכתו מצוות עשה להאמינו מרביתו של הרמב"ם ב"שמונה פרקים"

כ"ט תמוז תשע"ט, ירחי כלה, מלון לבניא

(1) החקדמה למסכת אבות, הפרק השני:

דע כי המרי והמשמעת חתורניים אינם נמצאים אלא לשני חלקים מחלקי הנפש, והם החלק המרגיש והחלק המתעורר בלבד... אבל החלק ההוגה (אלנאטיקה) הרי יש בו מבוכה (חירה), אבל אני אומר שאפשר שימצא גם בזה הכח המשמעת והמרי בהאמנת מחשבה (אעתקאד ראי) נפסדת או בהאמנת מחשבה אמיתית, אבל אין בו מעשה שאפשר להניח עליו בסתם שם מצוה או עבירה, ולפיכך אמרתי לעיל כי באותם שני החלקים ימצאו העבירות והמצוות

לכו ליס פיהא עמל יטלק עליה אסם מצוה או עבירה

חמבוכה: ייתכן שיימצאו המשמעת והמרי ב"האמנת מחשבה", אבל בכל מקרה אי אפשר לחחיל עליהן את המושגים "מצוה" ו"עבירה", כי חסר "עמל"; היתיתכן "משמעת" אם אין מצווה?!

(2) "אלעלם ואלעמל" בהקדמה לסדר זרעים

חנה חתברר מכל חקדמות האלח שהתכלית בעולמינו זה וכל אשר בו הוא איש מלומד בעל מדות טובות, וכאשר נקנו למי שהוא ממין האנושי המדע והמעשה (אלעלם ואלעמל)—רצוני ב"מדע" (עלם) השגת האמיתיות על בורים והשגת מה שאפשר לאדם להשיג, וב"מעשה" (עמל) המיצוע והאיוון בעניינים הטבעיים ואל ישקע בהם ולא יקח מהם אלא מה שיש שבו קיום הגוף, וכן שיפור כל המידות—אדם שהוא במצב זה הוא המטרה.

תערה: מכאן ברור ש"עמל" אינו שייך לרכישת דעות נכונות; במלים אחרות, אם רק פעולה שהיא "עמל" תיחשב מצוה, הרי רכישת דעות נכונות איננה מצוה

(3) "אלעלם ואלעמל" בפירושו למשנה "ארבע מידות בהולכי בית המדרש"

ואם ידעת המעלות ההגיוניות (אלפצ'איל אלנטקיה) והמעלות המידותיות (אלפצ'איל אלכילקיה), וידעת כל סוג מהן, ואם תרצה, תאמר הידיעה והמעשה (אלעלם ואלעמל).

(4) דיבור אין בו מעשה—עצתו של הרמב"ם בסוף "אגרת השמד"

אבל מי שבא לשאול אותנו אם ייהרג או יודה, אומרים לו שיודה ולא ייהרג... שאין כופין בו כי אם על הדיבור בלבד, ולא ייראה מדברי רבותינו ז"ל שיאמרו ייהרג ואל יעבור, ולא יאמר דבר אחד שאין בו מעשה, אלא ייהרג כאשר יחייבוהו לעשות מעשה או דבר שהוא מזהה עליו.

תערת: "דיבור" בערבית "נטק" והוא וודאי תחת שליטתה של "אלקווה אלנאטקה"—אותו הכוח מכוחות הנפש שקיימת בה מבוכה בעניין המצוות, ורבינו סבור היה שלא שייך בה צווי ואזהרה מפני שאין בו "עמל" (מעשה) גם אם יש בו משמעת או מרי...

והנראה מדעתו של בעל ההלכות שאין מנין תרי"ג מצוות אלא גזירותיו יתעלה שגזר עלינו לעשות או מנענו **שלא נעשה**, אבל האמונה במציאותו יתעלה שחודיענו באוונות ובנפשות ובגילוי שכינה לעינינו הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות, לא ימנה בחשבונות והוא מאמר חכמים, 'אמרו לו גזר עליהם, אמר להם לאו, כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירותי', עשו קבלת המצוות ענין בפני עצמו ומצוות נגזרות מאותו ענין (נ"א מאתו יתעלה ענין אחר)

6) רס"ג, אזהרת תרי"ג מצוות, שתי שורות ראשונות

את ה' אלהיך תירא, ואותו תעבוד בתפלה
ערב ובוקר יחדו, באות וטוטפות לתחלה

הערה: המצווה היחידה שעשויה אולי לחישוב כמצווה ב"אמונה" היא הראשונה, "את ה' אלהיך תירא"; שימו לב, הייחוד מובלע בתוך שתי המצוות של קיי"ש (יערב ובוקר יחדו)

הפתרון: ארגון מחדש של המצוות. נקביעה ברור שניתן לצנות גם על "השקפות" וגם על "דיבור". הרמב"ם מחדש פורש מהמסורת של בח"ג, רס"ג, ואולי גם אחרים:

7) ספר המצוות, הכלל התשיעי

דע, שכל צווי התורה ואזהרותיה הם בארבעה דברים, בהשקפות (ארא) ובמעשים (אפעאל) ובמדות (אכילאק) ובדבור (אקאול), והוא שהיא מצווה אותנו לחיות בדעה על השקפה (אעתקאד ראי) מסויימת כגון מה שנצטוינו לדעת השקפת (באעתקאד ראי) היחוד ...

הערה: הרמב"ם פורץ דרך לעצמו, ומחליט—בשונה ממסורת הגאונים—שהמצווה והאזהרה שייכות גם בעיניי אמונות ודעות. כמו כן כלל דיבורים בדברים ששייך בהם צווי ואזהרה. ייתכן שהגאונים לא נמנעו מלמנות אותם כי הם לא היו מוטרדים מחמושג הפילוסופי "אלקוה אלנאטקה"; מצד שני, גם במסורת ההלכתית הדיבור אינו נחשב כ"מעשה". הרי לאו שפעלותו דיבור נחשב לאו שאין בו מעשה ולכן זקוקים להוראה מיוחדת לחייב מלקות בשלושה לאווים שפעולתם דיבור (הלכות תמורה, פרק ראשון). מעמדו המיוחד של הדיבור בדיני עונשין עולה בקנה אחד עם מבוכתו חני"ל של הרמב"ם.

8) ספר המצוות, מ"ע רביעית

המצווה הרביעית הוא הצווי שנצטוינו לקבוע בדעתנו (באעתקאד) יראתו יתעלה ולערוץ מפניו ... וזהו אומרו יתעלה, "את ה' אלהיך תירא"